

Sahankii Richard Burton ee Afrikada Bari

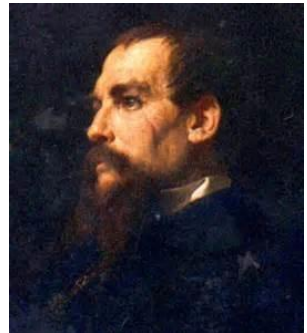
Cutubka II

Nolosha Saylac

Tarjumo & Tifaftir Boodhari Warsame
Desember 24, 2015

Kugu daalin maayo gacaliye L[umsdenoow] faallada 26 maalmood oo aan wax la sheegaa dhicin, isu wada eg, oo aan wax xiise ah lahayn. [Maalmo hurdo, beeb nuugid iyo qaxweysi Saylac la isku dhaafshay uun iska dheh](#). Intii waddo lagu safro la sii raadinayay, dalmariyeyaal ayaa la sii xulay, awr gaadiid ah ayaa la iibiyay, dameerro ayaa loo cid diray, waxyaalihii socdaal Afrikaan sahaydi looga walwal qabay oo dhanna waa la qalqaaliyay. Laakiin, *sadcaal* dhul Soomaaliyeed in uu wax wanaagsan kula yahay ayaa dhici karta, wixii aan kala kulanno se si kooban oo waafi ah ayaan kuugu soo tebin doonaa.

Oogta hore ee waaberi ayaannu kacnaa, annaga oo mahadinaynna in aan kaneeco iyo huur ka baxsannay. Ardaaga ayaan u baxnaa, halkaa oo cibaadada lagu guto, dabadeedna aan isku mashquulinno daawashada deriskeenna. Laba ruux oo dadkii deriska ka mid ahaa ayaa gaar ahaan i xiise geliyay. Waa laba gabdhood oo walaalo kala hooya ah. Midi waa gabar yar, dafdaf u dhalatay, oo hooyadeed Hindiyad tahay. Midabkeeda shukulaadka u eg, timaha dhaadheer iyo sanko sida shimbirta baqbaqada qaroofan¹ ayay aad uga helaan *akhyaarta* Saylac. Iyaduna waxay ku soo jiidataa timo shanlaysi, ciyaar, hees iyo gabdhaha shaqaalaha ah oo ay dhangalaasayso mar Alla marka ay nin xiisaynaya sheedda uga jeeddo. Inteenaa miyirka qabtaa marka annu aragno waxaannu soo xigannaa baydadkaan caanka ah:

Boqor aan caaddil ahayni waa daruur aan roob lahayn
Caaqil aan wanaag gellin na waa beer aan badar lahayn
Dhallinyaro aan edeb lahaynina waa faras aan xakame lahayn
Waayeel aan murti lahaynina waa dhul aan biyo lahayn
Dumar aan xishoonna waa kibis aan milix lahayn.

¹ Qaabdhismeedkan wajigu goobada yahay garka iyo dhafoorkuna gadaal u riixanyihiin aad ayaa isla markaba looga dhex gartaa Afrikada Bari, halka wajiga oo xoogaa daaman waawayni uu sanko hoostiisa ka soo yuubanyahay. –Burton

Gabadha kale waa marwo Xabashi ka soo jeedda oo midabkeedu wax yar ka madowyahay Jibsi², gambadeeda buluugga ifaya ah iyo maryaheeda aadka u xarxardhan ayaana quruxdeeda sii muujinaya. Wejiga ayay khaddaab ku leedahay. Daliig muuqata ayaa foodda laga soo bilaabo ilaa sanko caaraddiisa ka siman. Sunniyaha dhexdooda ayay calaamad faraar saddexfarrey ah ku qurxisatay, afka dhinacyadiisa iyo wajigana dhibco qurxinaya ayay ku leedahay. Waxay maalinta isku dhaafisaa in ay gabdhaha shaqaalaha ah kormeerto, dermo falkin³ iyo shaqada duxariirinta u dhiganta ee waddankan laga qabto. Dhakhso ayaannu isu barannay, ilaa heer aan salaanta is dhaafsanno. Waa se ka shallaytaysanahay in aan iraaqdo xoogaa fadeexo ah ayaa laga sheegayay deriskayga soo jiidashada leh. Mar iyo ka badan ayaa lagu qabtay iyada oo mid meel durugsan gacmaha uga baaqaysa.

Lixdii subaxnimo markii ay ahayd ayaan quraac badanaa ka kooban muufo badar laga sameeyay iyo solay idaad u soo degannay. Waqtigan la joogo caafimaadqab iyo nolol xalan ayaan sheeganayaa. Faratir ayaa garka hoostiisa la ii suray, sidii aan ilmo yar ahay, canaanna dhegahaa na loo saaraa marka annu cunnada laasan weynno. Mar walba martida timaadda waa soo dhoweynaynnay. Halka aan fadhinaa waa sagxad goglan oo gambarro qoolaab u yaallaan, cunnada aad baan u boobnaa, cabbitaanna ma kala joojinno.

Cirwaynida Afrika waa wax naga yaabiyay! Halkii wiiqiyad [28 garaam] oo aan Carabaha ku cuni jirnay ba lix ayaan halkaan u saarnaa. Biyaha macaan ee nooga dambeeyay wiyeerkii Isha Yamaneed ayay u badantahay in ay noogu wacanyihiin. Quraacdan arooryo waxaan ku khatinnay qaxwe iyo beeb, dabadeedna shaqadeennii uun hurdada ahayd ayaan isaga noqonnay. Mar dambe oo kutub barakaysan oo Carabi ku qoran la i siiyay ayaan isu diyaariyay in aan martida imanaysa qaabbilo. Darsin darsin ayay u yimaadaan rag midkoodna uusan shaqo mashquulisa lahayn. Kabaha ayay kaadka aqalka ku siibaan oo soo gudbaan iyagoo go'yaashooda huwan. Warmaha ayay dhinac ku tiirsadaan, iyagoo caaradda kor xijinaya. Kuwooda seefaha oo calaamad akhyaarnimo Bariga Afrika ka ah sitana cagahooda ayay dhigtaan. Gacanta oo dhan ayay isku salaamaan (mar aan faraha uun soo taagay waa la iga canaantay), marka si edboon gacmaha la isu sii daayana, labada qof kooda hooseeya [ama darajada yar] ayaa gacantiisa mariya xorta maradiisa.

Wax u dhigma anshaxa iyo maamuuska reer Yuurub ma laha. Maamuusid oo dhan waxay ugu magac dareen Shuql al-banat, ama 'shaqo gabdheed', waxayna isku la weynyihiin in ay tooda ku saxanyihiin, waa boor-isku-qarin cawaan dhagareed e. Laakiin, sidaa si la mid ah ayay uga maranyihiin isyeelyeel, khajilid iyo afxumo ba. Isku soo wada xoori oo, maamuus xumada waaba laga helaa carrigan.

Mararka qaarkood Maxammad Sharma'arke, curadka barasaabka, ayaa saacadahaas oo kale na soo booqda. Waa soddon jir qiyaastii, qof dheer oo dhuuban se is haysta, aan gar lahayn oo

² Dad Yurub ku nool oo reer guuraa la yaso ah. –*Tarjume*

³ Dermaha aad ayaa loogu sameeyaa Bariga iyo meelo badan oo Wqooyiga Afrika ah. Waxaa laga sameeyaa mararka qaarkood cawbaar ama noocyada kale ee cawda. Ha se ahaatee, waxaa jira dhir kale oo badanaa loo adeegsado. Nooc wal qaab iyo midab u gooni ah ayaa loo sameeyaa. Dabadeed waxaa lagu aslaa casaan, madow iyo hurdi, iyada oo ay *Rubia tinctorum* [geed xididkiisu asal midabbo leh bixiyo] iyo *alum* [dhagax macdaneed] ay yihiin maddooyinka ugu muhiimsan ee la adeegsado. – *Burton*.

midab furan. Indho waaweyn iyo luqun dhererkeeda gabari jaman lahyd ayuu leeyahay. Meesha kaliya ee uusan ilqabadka ka lahayni waa afka oo soo yara foocsan – waa calaamaddii aan lagu kahdoo mayn ee dhiig Afrikaan e. Dhaqaaqiisa xoog iyo laylsani ayaa ka muuqata. Si wacan ayuu booddada u yqaan, waa orodyahan, waranka si fiican ayuu u ganaa, waana nin la qaadan karo. Tolki nin wax bartay ayay u tiriyaan, maadaama uu waxbarshada maaddiga ah Mukha ku dhigtay. Sida aabbihii oo kale ayuu hadiyadaha necebyahay oo iska la weynyahay. Si isku day dhib leh ah ayaan ugu qanciya in uu iga guddoomo khariido yar oo Qaaradda Aasia ah iyo bastoolad rifoofar⁴ ah. Xiisihii ugu weyni waa kutubta. Wuxuu iga amaahday Abu Qaasinkeygii⁵, si uu u soo dheegto, in uu cilmiga diinta ka hadlana ka ma daalo.

Indhaha ayuu ka yara arag yareeyay akhris badan dartii, waxaana ku filan uun ka farxin yar in uu ka mahadceliyo. Maxammad hadda waa wiilka ugu weyn, wuxuuna u muuqdaa mid magaca qoyska xambaari doona, maadaama uu mar horeba 10 dumar ah soo guursaday. Ha se ahaatee, laba wiil oo carruur uu dhalay ah waxaa dilay badowda Ciisaha. Subax walba marka uu aabbihii la kulmo gacanta ayuu ka dhunkadaa, isaguna wejiga ayuu gacan salaax ah ka mariyaa. Wuxuu ku taamaa dowladda Saylac, wuxuuna sugayaa, si tan Xaajiga ka macquulsan, maalinta Berbera ay milkigiisa soo galayso oo ay dahab waliinjada ugu harqin doonto. ‘Calool nugaylka’ aabbii oo kale innaba ka ma muuqdo. Wuxuu u ololeeyaa ciqaabidda daran, si uu tolkii meel isaga xirana gabar Carab ah ayuu guursaday oo aan qof qaangaar ah iridda ka furayn. Somaalidu sida Isbaanyoolka oo kale ayay ku leeyihiin ‘annaga ayuu naga mid yahay, in kasta oo uu xoogaa naga maalqabeensanyahay.’ Markii se waayuhu is beddelaan oo nasiibku wareego, in ay hadalkooda ku saxanyihiin ayay u badantahay.

Martida kale waxaa ka mid ah Amiir al-Baxri ama Kabtanka Dekedda iyo Naqiib al-Caskar (taliyaha goobta), Maxammad Cumar al-Xamuumi. Kani waa mid ka mid ah tacabbirayaashii Xadramawd ee aadka ugu badan waddammada Carabta deriska la ah oo dhan. Waa uun iska tabtii Iswiiska Bariga⁶.

Waa dad geesinimo ka siman, hal'adayg leh, xoolaha ku fara'adayga oo daacad kuu ah inta mushaarkoodu u socdo. Cabsi ay Hindida baraaq nugul iyo Afrikaanku ka qabaan haladaygoodda iyo ka yoolgaarkooda darteed, oraah ayaa oranaysa “haddii aad la kulanto abeeso iyo Xadrami, abeesada badbaadi”. Waa dad dhul cayr ah oo qallalan ka yimi, dunida meeshii ceshatana dega oo ka shaqaysta. Waxaa la yiraahdaa, guud ahaan ma jirto meel qorraxi ka soo baxdo oo aanu nin reer Xadramawd ahi joogin⁷. Ninkan oo hoggaamiya ciidan

⁴ Bastoolad khasnaddu wareegaalaysato marka la ridayo oo badanaa lix xabbadood qaada. – *Tarjume*.

⁵ Abu Qaasinkii reer Gasa, tacliqihii sida wayn loo yiqiin, Abuu Shujaacii reer Isfahan ee Madhabta Shaaficiyadana buugga ka qoray. – *Burton*

⁶ Iswiiska waxa uu u soo qaatay in lagu yaqaan tacabbirka dibadda iyo in ay dhulal badan askar ka noqdaan.

Tusaale, ciidansharafeedka ilaaliya Boobka Kootaliga ugu sarreeya ee Dawladda Faatikaanka badankoodu waa Iswiis. – *Tarjume*

⁷ Waxaa la wariyay in Xadrami tolkii ka soo carary uu gaaray magaalo Shiine xudduudkiisa ah. Masjid ayuu damcay in uu galo, laakiin markii uu gelayay ayuu xatabadda ku kufay. ‘Yaa Cammuud al-Diin’-‘Diinta Tiirkeediyoow ayuu’ ayuu ku dhawaaqay cod mugdiga ka yeeray oo cuskanaya waligii Xadramawt, si uu ninka Muslimka oo kufay uu uga gargaaro. ‘Diinta Tiirkeedu madaxa ku jabi’ ayuu ku jawaabay waddaninimo xumihii socotada ahaa, markii uu istaagayna sadcaalkiisii ayuu halhaleel u sii watay. – *Burton*

40 nin⁸ ah wuxuu mararka qaarkood nooga mariyaa Kitaab al-Anwaar⁹ (Kitaabkii Ilaasyada), qisadii Abuu Jahal, Juudaha¹⁰ Islaamka oo aad loo fool xumeeyay. Mararka qaarkood waxaa yimaada Sayid Maxammad al-Barr, nin qara wayn oo ahaa barasaabkii hore ee Saylac, welina aad loogu qaddariyo nasabnimadiisa. Waxaa weheliya Fiqi Aadan, caaqil farac xaqiran ka soo jeeda¹¹. Marka ay soo muuqdaan sheekadu xikmad ayay isu beddeshaa. Mar diinta ayaannu ka doodnaa, mar kale siyaasad, marar kalena taariikh iyo cilmiyada bulshada ee kale. Waa sidaa oo haddana sahlana in aad taariikh kala dooddo dad ay isaga khaldanyihiin Miriam iyo Mary, ama aad siyaasad kala dooddo dad fikradda kaliya ee ay boqor ka haystaan tahay tuug caddeystay, ama aad diin kala dooddo rag wanaag heerka ugu sarreeya ku qiimaynaya hilbo la

⁸ Calooshoodushaqaystayaal ka yimid Mukha, Xadramawt, Bi'r Xaamid, Cadan agaheeda. Waxay ku hubaysanyihiin buntukh kabriidle ah, seef iyo toorrey; midkiina wuxuu barasaabka ka qaataa gunno bille ah oo laba dollar iyo bar dhan. – *Burton*

⁹ Dhawr kitaaboo fil wayn ah oo magacan wadaaga ayaa jira, mid uu yahay se ma sugna. – *Tarjume*

¹⁰ Judah ama Yuhuudaa nin la oran jiray ayaa jiray oo Kiristaanka badankiisu u haystaan in uu ahaa ninkii ku barifuray ee ka dambeeyay deldeliddii Nabi Ciise (n.k.). – *Tarjume*

¹¹ Nidaamka dabaqadaha ee ka jira Yaman, in kasta oo uusan ka jirin qaybaha waqooyi ee Carabta, dhulka Soomaaliyeed guud ahaan waa lagaga dhaqmaa. Qoysaska ugu waawayn dabaqadaha waa sida soo socota: Yibirku wuxuu u dhigmaa Dushaanka Koofurta Carbeed. Raggu badanaa ugaasyada ayay maaweeliyeyaal u yihiin, lab iyo dheddigna doorar gaar ah ayay ku leeyihiin xafladaha guurka iyo gudniinka. Tiradoodu waxaa la sheegaa in ay yartahay oo ay dhanyihiin ilaa 100 qoys waqooyiga carriga Soomaaliyeed.

Tumaalku ama Xaddaadka oo asal ahaan lidoor ka soo jeeda waxay gun ku noqdeen guursiga addoonta. Hadda waa in ay guursadaan hablaha isla dabaqaddooda uun ah, bulshadana ay gaar uga noolaadaan. Adeegsigooda falka dadku waa ka baqaan. Xiriirka ka dhaxeeya cagliga iyo sixirka waa iska cadyahay, garaha gaarka ah oo dhanna iyaga ayaa loo tiiriyaa. Waxaa loo kuurgalay in tumaalka waligi ay cawaantu uga biqi jireen isla sida uu Vulkan [sanam Roomaankii hore u haysteen Rabbiga dabka, siiba qaraxa foolkaanaha buuraha] ku noqday wax la caabudo. Xabasha tumaal dhammaanti waa Budah, sixirooleyaal, gaar ahaan tumaalka birta, bulshadana waa ka takooranyahay sida Soomaalida. Al-Xijaas ruuxeeda, dhul sida Yamanta aan ahayn oo ka soo horjeeda kala soocidda Muslimiinta, Khalawiyada birta sanceeya waxaa loo haystaa gun. Dhammaan Muslimka intiisa kale tumaalka waxaa lagu qaddariyaa in uu haysto sunnadii Daa'uud [n.k.], aabbihii farshaxanka. Erayga 'Tumaal' oo lid ku ah 'So'maal' waa maxalli. 'Xandaad' sida laga dhadhamin karo waa qalloocin erayga Carabiga ah ee 'Xaddaad', bir tume.

Midgaanku 'hal gacanle', wuxuu u dhigmaa Khaadimka Yamaneed. Waxaa Carabtu ku magacaabaan Raami ama 'qaansoole' [gabooye]. Saddex qabiil oo kala duwan oo dadkan oo dhulka Soomaalida ku badan ah ayaa jira. Dadka abtirsiinyaha ugu badiyaa asalkooda meel ma saari karaan, in kasta oo qaarkood doqonnimo caddaysteen markii ay ugu abtiriyeen Akhdaam (madiidin) reer Shimr ah. Si ay ahaataba se, dhammaan waxa ay isku raacsanyihiin in Midgaanka dhiigga nasabka ee Dhulka Soomaaliyeed laga saaro, hantidiisana waxaa la barbar dhigay tii Freedman-kii Roomaanka [addoon la xoreeyay]. Dadkani ugaasyo kala duwan ayay hoos tagaan, kuwaa oo mararka qaarkood in badan oo ka mid ah urursada, si ay uga ciidmaan duullaammada dhaca ah iyo shaqaqooyinka kale. Ha se ahaatee, kuma koobaan hal mehrad oo kali ah. Midgaanno badani waxay ka shaqaystaan ugaarsiga iyo beero falashada. Halkii waranka iyo gaashaanka waxay ka sitaan qaansooyin iyo gabooye ay ka buuxaan leebab xunxun oo gano leh oo "Waabaay" lagu sumeeyay. Waa hub laga adeegsado laga soo bilaabo Faizoghli (Beershiya) ilaa Cape of Good Hope [Koofur Africa]. Sida Vedah-da Ceylon [Siiri Lanka], Midgaanku waa ruux sabool ah, waana dhif in uu xoog ku filan u leeyayahay inuu qaansadiisa giigsan xariggeega ku soo dhufto. Dhagar ayaa lagu eedeeyaa, sargafta xarigga qaansadiisa ka yeedhana degmo dhan ayay baqo darteed carar geyaysiin kartaa. Suntaan [waabayda] aad ayaa looga baqaa. Dadku waxay sheegaan in ay keento in qofka timaha iyo ciddiyuhu dataan, ninkana waxay ku dishaa saacad barkeed. Dawada kaliya oo loo ogyahay waa in meesha dedeg loo jeexo, sarsariddana wax badan ayaa lasameeyaa, maxaa yeelay halkan sida meelo kale oo Afrika ka mid ahba *sarsarka* waxaa loo haystaa qurux. Muuqaal ahaan Midgaanku waa madowyahay oo si hagaas u yahay. Dadku waxay ku yaqaannaan dhaqammo u gaar ah iyo qaabka hadalka. – *Burton's end notes.*

xaarantinimeeyay, ama aad juquraafi kala dooddo dad adduunka aragtidaa kooban ku cabbiraya. Haddana, inkastoo aan fikrado badan wadaagno, waxaa jira erayo badan oo sida hadal badnida laqbaha Oryantalka e habka Lakooniga¹² lid ku ah. Markiiba gunta hadalka uma daadegaan, dadka kalena ugu yaraan kala bar wax aan la fahmi karin ayay uga dhiganyihiin waxa laga hadlayo¹³. Marka dadka meesha joogaa ay kulligood Soomaali yihiin waxaan qoraa Carabi, ama buug waxtar ii leh baan rogrogtaa ama kala soo dhex baxaa wax la xigan karo, sidii aan Bentley¹⁴ ka bartay. Marka dad Carab ahi joogaan, badanaa waxaan sheeko ka mariyaa buugga *Kun iyo Kow Habeen*¹⁵, buugga yaabka leh ee wax badan la tarjumay, wax badanna la rogrogay, wax aad u yarna laga fahmo xaggayagii. Waa buugga ugu caansan inta Iglan taal, Baybalka ka sokow, isla markaana ah kan loogu aqoon yaryahay. Sababtoo ah, shan meeloodoo meeli ma ba ku habboona tarjumaad, kuwa isugu kalsoonida badan dadka dadyawga Bariga darsaana ku ma dhacaan in ay aftahannimo ahaan inta soo hartay saddexmeelood oo meel tarjumaan. Taa darteed, akhristuha wuxuu hareer maraa macnaha isbarbardhigga oo ah qiimaha dhabta ah ee buugga. Farqiga u dhexeeya xiisiihiisa iyo xiise la'aantiisa, asluub xumidiisa iyo sida dahabkan oo kale:

Ciidda teeda xun ku beer miraha camalka wanaagsan,
Wanaag ma lumo si kasta oo loo dhigo e.

Bog iyo laba markii dareenkaas samaawiga ah la dhaafana hablihii reer Baqdaad dhabta xammaaliga ayay ku fadhiyaan oo ku koolinayaan farakacayaar Pietro Aretino¹⁶ dili lahaa intaan tiisu gelin. Waxaa wax badan i soo booqda Topchi-Baashiga ama saanad-hayaha u xilsaaran hub nus darsin banaatiikh daldalool leh ah. Baashi Buzuuk ayaa Xijaas looga yaqaan, Saylacna hoggaamiyaha hubka madaafiicda goobta – waa nin belo ah. Jimceyaasha madaxa ayuu ii xiiraa, maalmaha kalena wuxuu iiga sheekeeyaa sheekooyin yaab leh oo ku saabsan shaqadii uu ka soo qabtay Dhulka Barakaysan [labada Xaram ama Baytal-Maqdis], sida sidii Kurdi Cismaan wiilkii uu soddogga u ahaa u qurjaray, Ibn Ruumi¹⁷, iyo sidii Turkchih Bilmaas uu u gowrici lahaa Maxammad Cali¹⁸ isagoo hurda. Mararka qaarkood qolka waxaa soo buuxiya Carab, sayiddo, ganacsato iyo dad kale oo meesha degay. Dhexdooda ku ma arag wax u dhigma oraahda mar walba la xigto ee ah ”Qab Quraysheed iyo faanka Saylac”. Badanaa kulanku waa wada Soomaali afkooda ku hadla, qosolka isu jiibiya, buuqa, lugaha fidsada, oo dhulka is daadsha sida xoolaha.

¹² *Laconic* waa qaab loo hadlo iyada oo erayo kooban la adeegsanayo. *Orient* waxay Yurubta galbeedi u taqaan dunida kale, siiba Aasiya. Waxaa lidka ah *Occident*. – *Tarjume*

¹³ Sababta ay reer Yurub ugu guul darraystaan in ay fikirkooda u sharraxaan guud ahaan dadka Oryantaalka waa iyaga oo Lakooninimada Yurubta Galbeed u roga afafka Bari. Tusaale ahaan, waxaan innagu niraahnaa, ‘keen buuggii aan ku siiyay xalay’. Intaasi, haddii aan doorto afka sida fiican loo yaqaan ee Hindustaaniiga, waa in erayo walaqaan lagu yiraahdaa oo sidaan noqonaya, ‘Maxay buuggii lagu siiyay anigu adiga shalay habeen, buuggaa keenaysaa aniga, kaalay!’ – *Burton*

¹⁴ Sir Richard Bentley (?) (1662-1742). Faylasoof Ingiriis ah oo caan ahaa. – *Tajume*

¹⁵ Sheekaxariirada caanka ah ee *Alf Leyl wa Leylah*. R. Burton ruuxiisa ayaa iyada oo dhan af Ingiriis u tarjumay. – *Tarjume*

¹⁶ Ardaal reer Yurub (Talyaani) ahaa oo noolaa muddadii u dhexaysay 1492-1556. Wuxuu ahaa qoraa, curiye riwaayadeed iyo gabyaa. Qoraalladiisii waxaa ka mid ah *Sonetti Lussuriosi* oo ku jiray buug sawirro badan leh oo uu isku duway nin la oran jiray [Marcantonio Raimondi](#). Waa buug guud ahaan ku saabsan jinsiga (galmada) ragga iyo dumarka. – *G. Waterfield* – *Tajume*

¹⁷ Gabayaa iyo faylasoof aad loo yiqiin oo aftahannimada looga dambeyn jiray. – *Tarjume*

¹⁸ Maxamad Cali Baashihii Turkiga (?) – *Tarjume*

Shiishad dhexda qotonta ayay wadaagaan, ilkahooda intaa waa cadayayaan, tubaakana waxay u cunaan sidii Iswiidish¹⁹. Isla mar ahaantaa, waxaan ku dangiigaa Kursiga ama jiinbaarta. Mararka qaarkood buug ayaan afka ku nuuxnuuxiyaa, si aan qaddarin u kasbado, ama xog guud ayaan kor ugu dheeraystaa, ama calaalafaaalis ayaan nasiibkooda uga sheegaa, ama ba shax xiddigis ayaan u sawiraa.

Malaha 'ged cusub' ayaan la soo baxay haddii aan nolosha noocaas ah ka helo! Marka ugu horreysa, halkan ka ma jiro gole bulsho Xaawaley. Islaamku wuxuu u muuqdaa in uu si ulakac ah u dabciyay xiriirka ragga iyo dumarka u dhexeeya, si xiriirka ragga u dhaxeya loo adkeeyo²⁰. Marka labaad, gurigaagu sinnaba qasrigaaga ma aha. Iridahaaga waa in aad xilli walba u furtaa saaxiibkaa. Haddii ay ka qabato in uu heeso [oriyo] markuu gudaha soo galo waa uu iska heesayaa. Ilaa aad qabatinto kelinnimo iyadoo la dhoobanyahay ama aadan xirfad dheer u lahayn xaadirinta maskaxda, waxaad halis u tahay in aad is *madax marto* oo aad si fudud u carooto. Waa in aad ka tagtaa dhammaan fikradahaaga guracan oo aad muddo iska tuurtaa wixii ilaa waayo reer Yurub iska dhaadhicin jireen ee ay ka aaminsanaayeen edeb Hindi, akhyaarnimo Beershiyaan, martisoor Carbeed iyo sharaf Turki. War 'kuwani xornimadii Eebbe bani Aaadanka u abuuray bay si dhab ah u sheegteen'. Haddaba, qofkii in madaxa bannaan loo wada jeedo loogu xiiro aan doonaynow, ama arko saaxiibki oo guudka ku firanaya qolkaagii fadhiga, ama lehidiisii oo si xun loo gacmagacmaynayo, ama qof uusan weligi ba arag uu sidii widay run ah ula sheekaystow, Dhulka Soomaaliyeed ha isku iman. Waxaa shaki la'aan ah gacaliye L[umsden]ow, dareenkayga dartii, in aad igu xukumi doonto in aan anigiiba 'cawaan barbarad ah noqday'. Haddaba waa in aad xusuusnaataa, Afrika anigoo ku cusub ayaan ka imi Cadan iyo iska dabakawareeggeedii caajiska ahaa, gaardigii aan macnaha lahayn iyo maxkamad-askareedkeedii daaliska ahayd ee ummaddu u qaybsanayd qaybo baas; sida ragga shaqaalaha ah, ragga guutooyinka ciidan, ragga reer Madras²¹, ragga reer Bombay, saraakiisha reer 'Yurub' iyo saraakiisha 'madow'.

Meeshii suugaantu ay ku koobnayd uun in aad barato uun xirfadda ka jawaabidda lakaadda cawaan qaar qaawan. Meeshii ay nolosha ka koobnayd xarigjiid xaqiran, is-nacayb, ceebayn iyo 'tixraaca xukun sare'. Meeshii isdhexgalka bulshada lagu burburinayay 'xan' iyo fadeexadda kulannada yaryar ee gumaystayaasha. Meeshii ragga dhabta u jecel bulshada Xaawalayda ciriiriga lagu gelinayay! Halkii ay aad u adkayd in aad inan wacan shukaansato adigoo isla markaana sharaftaada iyo taadaba dhawraya, haddii laba goor lagugu arkana 'xerada' oo dhammi dhaar ku marayso in ay wax hoose idin ka dhaxeeyaan. Meeshii xiska fayooobi joojiyaha duugtay, maskaxdiina bukaanjiiftada darandoorri ku gashay. Waxaa intaa u dheer halganka halista ah ee Magac yeelasho loogu jiro iyo dani-ku-baddayda xanuunka leh ee qofku xoolo yar sharaftiisa siisanayo!

¹⁹ Iswiidhishku waxay ilaa bilowgii qarnigii 19^{aad} caan ku yihiin nooc tubaakada budada qoyane la takhsiinto ah oo u gaar ah. Bushinta kore hoosteeda ayaa la gashadaa, waana ka calyatuf yartahay noocyada la ruugo ama bushinta hoose la gashado. – *Tarjume*

²⁰ Tani waa mid ka mid ah dhalleecooyinka mar walba Islaamka loo soo jeediyo. Haddana ficil ahaan annagiiba waa ka marannahay? Bulshada Yurub kuwa ugu wanaagsani waa kuwa ka hela in ay jinsigooda [raggu rag, dumarkuna dumar] uun weheshadaan. 'Shabeelnaagoodka' iyo haweeneyda dumarka ka fogaata waa wax lagu diimo. – *Burton*

²¹ Hindida reer Madras. – *Tarjume*

Yurub caannimadu kun heer ayay leedahay, laga bilaabo hoggaamiyeyaal qaran ilaa kuwa bakhiga duurjoogta cabbeeya²², dhammaantoodna xiniftan la'aan ayay wada noolyihiin. Marka la eego maxmiyadahan yaryar, magac hal meel ah uun buu ku soo ururay, taasina waa rubiyo lacag ah iyo garaaddo raadis. Ma jiro nin kaliya oo deriskiisa wanaag u quura. Ugu dambeyntiina, maamuus joogto ah uun baa laga daba wadaa noloshaas galtimacruufka ah. In aad bangaladaada meel ka baxsan sigaar ku cabtaa aad bay asluubta u dabamarsantahay. Booqashooyinka waa in aad gudataa 5 saac oo subaxnimo, 120° marka ay qarshada kulbeeggu abbaarayso. Waa lagu goynayaa guud ahaanba haddii aadan jaakaddaada xirnayn, sida ay doonto cimmiladu ha ahaatee. Haddii aad u bareerto in aad sharciyadaas dadka oo dhan u dhaxeeya jebiso, sida aniguba aan hadda falayo, haaraan ayaan madaxaaga laga shubayaa, magac baasna waa lagu bixinayaa²³.

Abbaaraha shanta saac ee subaxnimo, marka biyaha ceelasha laga keeno, ayaa Xaajigu hadhimo noo soo dhiibaa. Kalaankal idaad oo aad u xayraysan, bariis cad, soor, ama mararka qaarkood mallay iyo badanaa caano garoor ah. Dhammaanteen Miis Wareegsan oo duqoobay ayaannu hareeraha ka fariisannaa. U malayn mayo in askartii Boqor Arthur²⁴ ay weligood cirwayni ku gaareen ragga aniga halkaan ila fadhiya. Dabadeed beebab iyo qaxwe ayaan la istaagnaa, halkaas oo marka martida kale laga reebo, saaxiibbaday barqaseexad galaan, aniguna xusuusqor iyo akhriskaygii ayaan dib ugu noqdaa.

Siddeed saac oo duhurnimo markay ahayd, qaylo ayaa albaabka ka yeedhay. Haddii aannan degdeg u furin waxaa nala weydiinayaa in aan Nasraani gudaha ku haysanno. Waxaa soo galay koox marti ah oo aad ugu hanweyn in waqti galabeedka is dhaafiyaan. Galabtaana sidaa ayaan ku wadnay ilaa qorraxdu liicday. Waa marka ay tahay in dakhsga laga cararo ama ardaaga sare hawo loo doonto, ama socod loo labbisto. Badanaa magaalada dhanka bari ayaan uga baxnaa, aannagoo gaarna ban qabriyo duugoobay iyo ciid milix ah leh oo carsaanyo mooyee aanu noole kale oo dhaqaaqaa ku noolayn. Cirifka badda xiga waxaa ah masjid yar oo cooshad la isa sursuray ah. Hooskiisa ayaan fariisannaa oo ku ciyaarnaa nooc ciyaar qaab daran ah oo lagu magacaabo Shantarad, ama shax. Waa uun nooca hore oo wax laga beddalay. Badanaa annagoo ka fogaanayna shuqo dumareedyadaas ayaan shabbaaxtaanaa, warma ganannaa, bootimaaleysannaa, ama qaalmarogad ku jimicsannaa. Hubka Soomaalidu door bidaani waa waranka, toorreyda iyo budhka dagaalka. Qaansada iyo leebabka sumaysani waxay gaar u yihiin bulshada dabaqaddeeda gunta ah; kuwa dadku yasaan ee yaqaan 'cilmiga baas ee sunta halista ah lagu dhiinsho falaadha dhegaha leh'. Isla mar ahaantaa, hubka qarxa way ka baqaan, waxayna ku sheegaan qalab fulay oo uu fulaygu kan ragga ugu geesisan ku halligi karo²⁵.

²² Ugaarta marka la dilo ayaa uurkujirta laga daadshaa, la qallajiyaa, dabadeedna la cufeeyaa. Dabadeed gidaaradda guryahaa la surtaa, qurux iyo faan ahaan. –*Tarjume*

²³ Halkan waxay u muuqataa in R. Burton uu caro furka la tuuray noloshiisii hore ee wada xakamaysnayd dhan walba, ka dib markuu arkay madaxbannaanida iyo qabka saree dadka uu yimi ay ku noolyihiin oo uu aad ugu bogay. Maxay se kuugu taal, madaxbannaanidaasi wax badan ma sii jirin isaga dabadi. – *Tarjume*

²⁴ King Arhur wuxuu ahaa boqor geesi dagaalyahana ah oo carriga Ingiriiska ka talin jiray Qarnigii Shanaad ilaa hoorraanti kii Lixaad. –*Tarjume*

²⁵ Annaguba sidaa oo kale ayaan 'bacrimisada [baaruudda] baas' uga soo hor jeednay waayo hore. Askartii Faransiisku baaruudda waxay ku magacaabi jireen Qabrigii Sharafta. Tani waa iska dabiici, hub kan ugu geesisani waa kan ugu gaaban. Waa kan ninka ragga ah joojiya meel ay cadowgiisa gacanta isu la tagaan. Qabiillada Kufaarta qaarkood waa joojiyeen in ay Assegai-ga (nooc waran Afrikaan) ganaan, dagaalkana waxa

Waranka Soomaalidu wuxuu u qaab egyahay Assegai-ga Raaska [Koofur Afrika]. Waa dheeryahay, dhuubanyahay oo loodsami ogyahay. Samaydiisa kuxinnada leh waxaa laga gooyaa Dhebi, Dhiitacab iyo Maqaari la qallajiyay oo la xanaf tiray, dabadeedna xayr qadhuun lagu subkaa. Badanaa waa midab hurdi furan ah, marmarna, sida Caraabiya oo kale waxaa qurxin ahaan loogu duubaa xasawi maar ah. Xil ayaa la iska saaraa in usha samaydu toosnaato, haddii kale riddadu waa qalloocanaysaa. Badhan iyo caarad dhuuban, xalleefsanna oo bir adadg oo Berbera iyo meelo kale ay tumaalladu ku tumaan laga sameeyay ayaa madaxa lagaga qurxiyaa. Dhererka samaydu wuxuu noqon karaa ilaa hal mitir iyo 42 sentimitir, afkuna wuxuu u dhexeeyaa 51 ilaa 56 sentimitir, waranka oo dhammina ilaa laba mitir iyo 15 sentimitir ayuu dherar le'egyahay. Dadka qaar waranka caaraddiida oo dhan ayay subkaan qaarna inta samayda iyo birtu iska galaan ama katiga oo kaliya. Si kastaba ahaatee, sida loo badanyahay dhammaan afka waa la madoobeeya inta marka hore la shido ilaa birtu casaato, dabadeedna waxaa lagu rugaa gees lo'aad. Magaalooyinka hal waran ayaa la qaataa, markii se la socdaalayo ama duullaan la aadayo laba ayaa la qaataa, sida dadka Tíbu-ga. Waa hooto yar oo gannidda loo adeegsado iyo waran shuqaynta loo adeegsado. Dagaalyahannada qaarkood, gaar ahaan Ciisuhu, waxay door bidaan waran xanaf leh oo culus, kaasoo aan gacantooda marna ba ka bixin.

Waranka dhawr siyaabood ayaa loo qabsadaa. Guud ahaan, suulka iyo faraha intooda hore ayaa lagu qabtaa waranka saddexmeelooddi tan madaxa u dhow, samaydana calaacasha ayaa la saaraa oo lagaga kilkilaa. Marka lagu dagaallamayo, waa dhif in hootada qiyaasta laba mitir meel ka dheer lagu gano – hubka culusna waxaa loo adeegsadaa 'jafaynta'. Isaga oo qaar qaawan ayuu waranluhu hore u ordaa, isaga oo si walba ugu eg qaab Kaafir, isla mar ahaantaa kan la soo weeraray waa ka gabbadaa oo gaashaan goobaaban oo uusan waranku karin ayuu u daruuraa. Markiisa ayuu kii gabbanayay weerar celiyaa oo isku dayaa in uu marka hore warankii lagu soo ganay jabsho isaga oo inta dhulka dhiga ku rableeynaya. Warmaha sahlani markii ay ka idlaadaan ayay labada dagaalmaaggaanaba toorreyaha la baxaan. Gacanta bidix qofka ayay isaga qabtaan, gacanta midigna si xooggan toorreyaha iska la dhacaan luqumaha iyo garbaha. Mar haddii halkaa la isla gaaro, dhakhso ayay xaaladdu dhinac ugu dhacdaa, dabadeedna kan guushu raacdo inta or halkudheg dhiillo ah ku dhufto ayuu gorodda kala baxaa cadaawga dhimanaya oo haddana isa sii daayaa, si uu mid kale u haleelo. Waa hub carruureed ninka feejigani maalinta cad iska jiri karo, waranku se waa ku halis cawaweerarka ama kaynta, goorahaa oo isagaa oo aan la iska jirin la isku soo kilkili karo. Laylis ahaan, laba kabood oo dacas ah ayaan ciid qoton ugu aasnaa, meel qiyaas laba iyo toban yaardi jirta. Ganaaga khibradda lehi saddexdii riddaba mar ayuu la helaa yoolka. Toorreyda Soomaalidu waa bir qiyaas ilaa 45 sentimitir dherer jeedda, ballacana ilaa shan sentimitir, afku mudac yahay, labadeeda afna xiirexiire yihiin.

ay ku galaan iyaga oo u warfinaya sidii pike (nooc waran Yurub). Sidaa oo kale, caado ahaan, hubba hubka uu ka gaabanyahay ayay colaadaha loo adeegsadaa u khatar badanyihiin. 'Briquet' kii hore ee Faransiiska, 'Charay' ga Afqaanka iyo 'Kukkri' ga Gurkha waxay tusaale u yihiin taariikhda hubka. – *Burton*
 - *Briquette* waa nooc ka mid ah qarxiso kuwii ugu horreeyay ee la soo saaro. *Charay/ Khaybar knife/Salawar* waa nooc toorrey aad u dheer sida seefta oo ay caan ku yihiin dagaalyahannada qabiilka Bashtuunka ee dega silsiladda buuraleyda meermeerkha Khaybar (Afgaanistaan-Bakistaan). *Kukkri* (Khukuri) waa nooc toorrey xoodan oo halisa ah. Dagaalyahannada dadka Gurkha loo yaqaan ee carriga Nepal iyo agagaarkiisa dega ayaa caan ku ah. – *Tarjume*

Daabkeedu waa gees lo'gisi ama geeso kale oo taab qabsashada hannaan ku leh ah, birdadabteedana maar lagu xardhay. Dhexda ayaa lagu xirtaa waxaa la geshaa gal ku tolan kiishad dhexda qofka ku labalaabanta. Caaraddeeda midigta ayaa la xijiya [foorar midig], daabkana bidix ayaa loo dadbaa. Soomaalidu marka ay magaalada joogaan toorreydooda go'a ayay ka hoos marsadaan. Marka se goobtu dagaal tahay, suunka marada waa laga kormariyaa, si ayan toorreydu u siiban. Mar walba xagga sare ayay tummaatida kaga keenaan qofka. Waa sida aya tahaye, marka hub gaaban dhanka hoose laga keeno si sahlan ayaa loo dalfin karaa, haddii qofka difaaca ahi xoog uu kan weerarka ah gacantiisa ku qabto leeyahay. Dhufashada weerarka ah gaashaanka ayaa loo daruuraa, dhaawaceeduna badanaa halis ma aha, haddaan dhabarka lala helin. Nuuxsaho yar oo qofka toorrey lala haleelaa falo ayaa sababi karta in ay garbaha dhexdooda kaga shalwato.

'Budhka' ama gaarruunka Soomaalidu wuxuu u egyahay 'Tonga'-ha Kufaarta. Waa ul madax buuran, hal baac dherer jeedda oo nooc geed adag ah laga gooyay. Dhanka hore waa gamuuxanyahay, dhanka dambena si is le'eg ayay u jarantahay. Xurgufaha yaryar hub dhaawac weyn gaysta ma aha, badanaana qofka waa lagu halgaadaa ama si ba'an ayaa loo warfiya, halka gantaalka caaradda waranka gaashaanka loogu daruuro. Gaashaanku waa goobaabanyahay, dhexroorkiisuna waa ilaa 54 sentimitir qiyaas ahaan. Badawida qaarkood intaa waa ka sii ballaariyaan. Maadaama haragga wiyishu dhif yahay, waxaa badanaa laga sameeyaa harag dibi caadiga ah; ama sida la doorbido, haragga Biciidka ay Carabtu Wacalka u taqaan. Gaashaanka si qurxoon ayaa loo gooyaa, mar walbana markuu cusubyahay waa la dhawraa oo maro adag ayaa lagu dahaaraa. Qaybta buuran ee ee bartamaha ku aaddani si sahlan ayay waran u dalfin kartaa, gantaasha ugu xoogga badanina xataa qaybtiisa ugu nugul ma karto. Markaan la adeegsanayn gaashaanka cuddudda bidix ayaa laga lulaa, marka dagaal lagu jirana taabsinta dhexda ku taal ayaa gacanta bidix lagu qabtaa oo dibedda jirka ka fog loo taagaa. Mararka qaarkood Carab calooshoodushaqaystayaal ah Soomaalidana aad uga xirfad badan ayaa layliga nagu soo weheliya. Soomaalidu seefta ma yaqaannaan, gaashaankana iskaga ma difaaci karaan. Layliga toorreyda wax wayn kama yaqaannaan, hubkoodii hootada ahaa ayaaba carruurtii Bi'r Xaamid kaga adkaatay. Inkasta oo aanan bootimaaleysiga ka qayb gali kari karin, xushmada duubka ii xiran darti, haddana si dhakhso ah ayaan ninka Saylac ugu xoogga badan ku caan baxay. Malaha sidaasi waa tan ugu fudud ee xushmad looga kasbado cawaan xoogga jirka uun qiimaysa maskaxdana heer hoose oo dhagar u adeegsi uun ku siman dhigay.

Marka annu layliga ku daalno, darbiyada ayaa ka laabanaa oo aadnaa Irida Koofureed ama Ashurbaarada. Halkan wiilasha ayaa 'xeego' ulo iyo dhagxaan firfircooni sidii Iglan oo kale ugu ciyaara. Waa wiilal ragannimada dadka meesha deggan ku bannaan, se qaylo badan oo edeb daran, sida dhal cawaaneed oo dhammi ba tahay. Laba jir marka ay yihiin ayay billaabaan in ay midigta hoorsadaan oo nacinac ku weydiyaan, haddii aad u diiddana camal xumo ayay dibadda soo dhiganayaan. Dadka magaaladu Gocos²⁶ ayay madadaashaan oo si daran u cayaara, sidii Scotch linkers (?). Laba kooxood oo doobab iyo xaasley ah ayay u kala baxaan. Badanaa shilal ayaa ka dhex dhaca, ciyaartooyguna dharka ugu yar mooyee wax kale

²⁶ Gocos waa ciyaar dhaqameed da' wayn oo kubhada cagta aad ugu eg, ha se ahaate waxyaalo kaga duwan. Waxaa laga ciyaari jiray, sida la xusay, carriga ballaaran ee Gadaabursi, Ciise iyo Cafar. Faahfaahin ku saabsan taariikhdeeda iyo sida loo ciyaaro ka eeg buugga *Xeer Ciise* ee uu wax ka qoray Cabdalla X. Cismaan Ceeleeye. – *Tarjume*

ma xiran karo, haddii kale isagoo calallo jiidaya ayaa garoonka bannaanka looga jiidayaa. Qolada guushu raacdo hees iyo cayaar ayay saacado magaalada ku dhex maraan, iyagoo warmahooda la soo baxa, halkudhegyadooda ku orinaya oo guulahooda ku faanaya. Donfatu-da Xabasheed, ama ku diganaya ciyaar dagaal [Wilwile] ay u dheeryihiin guullagaardis iyo faramuuqid raynrayn leh. Guul goob dagaal laga gaaray Yurub xataa sidaa loogu ma dabbaaldego. Shao la'aanta ayaa waxaa ugu wacan, sida *preum mobile*²⁷-kii aabitey duulinta ahaa ee malaakhyada reer Hindiya oo kale. Waa uun iska iscaruureynta iyo faanka reer Bariga. Badanaa degmo reer miyi ah ayaan iridda banaankeeda ku aragnaa. Aqalladoodu waa ka qaab daranyihiin kuwo wal oo Jibsiga aan ku niqiin. Waa wax gaaban oo qaac badan, dhismahooduna aad u qaab daranyahay. Dadku waxay leeyihiin arag cawaannimo, si kale kuma garatide. Timo taaloog weyn leh, dhoobo asal leh lagu gaduudiyay, oo subag ka da'ayo ayaa Firin ama shanlo yar oo saddex ilig leh laga taagaa. Waa qori yar oo marna loo adeegsado shanlo ahaan marna in madaxa lagu xoqdo, marka uusan qofku doonayn in uu faraha subagga isaga bi'yo. Mararka qaarna waxay ku baashaan baal goroyada inkaarta qaba ee tilmaamaya in ninka taagtay uu 'ninkiisii dilooday'. Maro suuf ah oo calal duugoobay oo uskag leh ah ayaa garbaha ugu dedan, mid kale oo la mid ahina dhexda ayay ugu xirantahay. Dhammaantood kabo saan qallafsan ah ayay illanyihiin, xarragada geesinnimana waxay isaga muujiyaan gaashaan, waran iyo toorreey [saddexanyo]. Dumarka qaarkii aad ayay u qurux badnaan lahaayeen haddii aanay sida ragga wajiga u caratubin, waa calaamad Shaydaan oo foolashooda wada saaran e. Si caddaan ah ayay u *barbar qaawanyihiin*, ha se ahaatee kor madoobi isagaa mar walba hu' isu ah. Xerada waxaa hareera tuban dameero, geelal, iyo koox Dhooheyaal dadka meesha dega ah oo markay i arkaan ashqaraar ciyaar iyo boodbood ku waasha. 'Ninka cad! ninka cad!' ayay ku qayliyaan, 'carara, carara, yuusan na cunine!'²⁸ Mar mararka ka mid ah, si ay ahaydba, gabar yar oo madow, oo sida muuqatay ilaa shan ama lix jir ah, ayaa isubogiddayda²⁹ shaki la'aan soo jiidatay. Jidadka magaalada ayay i daba socotay iyada oo igu leh 'Waa Wanaagsan!'

Badwidu in ksta oo ay waji macbuus baqdin leh leeyihiin, haddana ma dabeecad xuma. Haweenku mudullada ayay ka soo yaacaan, si ay ii daawadaan oo igu qoslaan, ragguna waa igu dheygagaa, iyaga oo yaabban. Mar ayaan waxaan iri; 'Wagar! Annaguna ayagaan u soo daawasho tagnay iyaguna annagay noo soo daawasho tageen, midabkooda ayaan ku dheygagsannahay iyaguna kaayaga ayay ku dhaygagsanyihiin!'. Badwi Carabiga garanayay ayaa hadalkaa u tarjumay intii kale, iyaguna aad bay ugu maadeysteen. Waa tii gobollada kaawada laga qodo Iglanta ilbaxda ah ee socotada jidka maraysa 'shiidka' lagu gano, ama Iskootlaanta *fahmaysatay* ee haddii lagugu arko timo xoogaa dhawr sentimitir yara

²⁷ Wax waxyaalaha ku xeeran dhaqaajiya, iyaga oo aanay waxaasi wax kale sii dhaqaajin. Meerayaasha mid ka mid ah oo isagu uun wax dhaqaajiya ee aan la riixin ama la dhaqaajin. Halka wax ka fulaan ee aanay wax ka mudani jirin ayaa laga wadaa markan- *Tarjume*

²⁸ Waxaan marar badan ka shallaayay in aan illaabay in aan ka sii taxaddaro qarsho riiq laws ahi iigu jirtay. Midabka caddii shaki la'aan dareen ayaa dhulkan Bariga laga qabaa . - *Burton*
- Sida ay u badantahay, wuxuu u sitay qarshada lawska shiidani ugu jiray inuu is marsho oo midabkiisa ku dhalanrogo, si aan looga shakin caddaankiisa marka uu carriga marayo. Axmad Ibraahin Cawaale ayaa ku mahadsan xusuusinta arrintan. - *Tarjume*

²⁹ *Amour-propre*: marka qof isu bogo isaga oo ka dab qaadanaya sida dadka kale ugu bogaan. Waa lidka *amour de soi* oo la mid ah, ha se ahaate kaga duwan in markan qofku sida uu isugu bogo aanu kaga dayanayn sida dadka kale ugu bogaan. Kani waa kalsoonida dhabka ah ee qofku isku qabo, halka kan hore yahay iska yeelyeel aan sugnayn. Waa aragti filasoofiyadeed oo laga keenay Jean-Jacques Rousseau. - *Tarjume*

dheer ama shaaribbo miiqan aad in lagu soo 'xoomo' oo lagu deldelo ku mutaysan karto, suuragal ii ma ahaateen in aan u dhex galo ama u dhexmaro sida aan dadkan cawaanta ah u dhex galo. Waa in aan soo noqonnaa inta aanay qorraxdu dhicin, markaas oo irridaha magaalada la xiro, furayaashana Xaajiga loo geeyo. Feejignaan hoogtay uun iska dheh, inta dameer qura ahi uu dhawr meelood darbiyada magaalada ka dusi karo! Salaaddii maqribka ayaa la addimay markii aan soo gelaynay. Weheliyeyaashayda midna ma tukado, markii se la weyddiiyo waxay kulligood ku jawaabaan oraah nin Ingiriis ahi necbaado, 'Inshaa'Allah Bukra!'(berri , haddii Alle idmo)', waxay se ku roonyihiin xoogaa xishood ayay bulshada kaga dhuuntaan oo marka la cibaadeysanayo iyagaa ugu dambeeya.

Somaalidu, sida Afrikaanka kaleba, diinta kuma fiicna³⁰. Marka lagu canaanto khamaarka oo la weyddiiyo waxa ay waxyaalaha la xaraantinimeeyay uga dhex baxi la'yihiin, waxay si fudud ugu jawaabaan, 'maxaa yeelay waannu jecelnahay'. Habeen habeenada ka mid ah, annagoo Ciise dhexdi deggan, waxaa i kiciyay cod qof dumar ah oo qaylo aad u dheer ku habaarramaysa. Habar weyn ayaa u muuqatay in ay ka cabanaysay ilkaxanuun, waxayna ku celcelinaysay tawaawaca ah " Ilaahoow ilkuhu ku xanuunaan, sidayda oo kale. Ilaahoow cirridku ku kaaraa, sidaydaa oo kale"³¹.

Waxaa jirta sheeko aad loo yaqaan oo la sheego Garaad Xirsi oo hadda garaad u ah qabiilka Bartire. Waa ayuu la kulmay socoto xujeey ah oo aan hubaysnayn. Wuxuu weyddiiyay waxa ay hubkoodii guryaha ugaga soo tageen. Waxay ugu jawaabeen, " Naxnu Mutawakiliin' – 'dad talo saartay ayaannu nahay (Alle)'. Habeenkii, markii uu si martigelin wacan leh u sooray ayuu mundulkii ugu soo galay oo u sheegay in faaliyihisii ku amray in uu xaaji gawraco, isaga oo martidii qarracantay ka codsaday in ay mid caawa la gawraco iska soo xulaan. Qoritur ayay samaysteen oo midkood dhiibeen. Garaadkii meel mundul kale ah ayuu ninkii geeyay oo inta middidiisii lax dhiiggeed soo daray kula so noqday, si uu ugu sheego in ay haddana naf kale iska soo qabtaan. Xujeeydii oo aan faraxsanayn ayaa inta hal mar ah wada kacay cagaha wax ka dayey, ilaa fardooleydii oommanaha oo dhan ee garaadku ka daba diray ay ku adkaatay in ay soo qabtaan. Dabadeed hadiyado wacan ayuu soo siiyay, isaga oo 'talasaarashada' Ilaahoodna aan xifaale yar ka marin. Badwida kuwooda ugu cawaansani waxay ku su'aalayaan meesha ilaah joogo. Marka ujeeddada su'aashooda la weyddiiyana waxay ku jawaabaan 'haddii Ciisuhu mar uun ay gacan ku dhigi lahaayeen, bartiisa ayay

³⁰ Waxaa iyana sidaa oo kale u diin xun Kufaarta degta Raaska (Cape). Waa is muujiyeen in ay dad maskax wanaagsan dagaalkana ku fiican yihiin. Sidaa oo ay tahay, sidii Greenlanders-kii [Greenland] hore iyo qaar qabiillada Burmese-ka [Myanmar] ka mid ah oo kale ayaysan sida muuqata awoodin in ay rumeeyaan jiritaanta Sarreeyaha. Su'aal ay mar walba jeclaayeen in ay dadkii diinta fidinayay waydiiyaan ahayd ahayd 'Rabbigaa ma cadyahay mase waa madowyahay?' haddii Yurubyaanka su'aashu anfariirisay uu wax yar hakado, way ka tagaan iyaga oo si cad uga yaqyaqsan khayaanada lagu hoday. Waxaa guud ahaan waayadan danbe la sheegaa in fikradda Jire Awood sare lehi ay ka warqabaan dadka oo dhammi, xataa kuwa ugu cawaansan.

Waayaragnimadayda koobani waxay ku doodayasaa si taa ka hor jeedda. Cawaantu waxay ku bilaabaan sixiraysi iyo shaydaan caabud, waxay uga gudbaan dabeecad caabud (diinta Vedayaasha) iyo Sabaysi [diintii dadkii reer Saba ee dayaxa, qorraxda iyo xidigaha caabudi jiray].

Waxa la caabudayo ayaa ah halka ugu dambaysa iyo figta ugu saraysa cibaadada ruuxiga ah, taa oo ku hanuunisa in ay bartaan oo ay daalacdaan waxyaalaha kownka iyo jasadka [jirka oo ruuxdu ka gooni tahay] la xiriira. Sidaa ay isugu xigaan waxaa si loo bogo ugu qoray Max Müller buuggiisa *Rig Veda Sanhita*. – Burton

³¹ Oraahahani waa habaar qof loola dan leeyahay. Waxa ay u badantahay Burton in uu u qaatay in ay haweeneydu Eebbe habaarayso marka ay "Ilaahow" leedahay. Tani waxay tusaysaa sida uu Burton fahanka iyo adeegsigiisa Soomaaliga ka ahaa. – Burton

waran kaga gani lahaayeen. Yaa guryahoodii baaba'shay oo xoolahoodii iyo haweenkoodiiba ka laayey?' Iyagoo ku dheggan fikraddaa cawaannimada ah ee aysan awoodda u lahayn in ay fahmaan Jiraha Sare, haddana waxay rumaysanyihiin khuraafaad laga badbadshey kuwa ugu yaabka badan. Kuwo badan oo iyaga ka mid ah xaajiga [qof xajka u socda ama ka yimi] ku ma aabyoodaan, baqdin ay ka qabaan darteed in jalleecadiisa ama eray qura oo uu yiraahdaa ay dilayso.

Cashadeenna, oo iyana Xaajiga martisoorka wacani noo sameeyay, waa mid u dhiganta qadadeennii duhurnimo. Cashada ka dib waxaan nasasho ugu baxnay aqalka xaggiisa sare, si aan ugu raaxaysanno daawashada buuraha Tojorra iyo dayaxa fallaarihiisa cadcadi ay badda noo dhow dul ceegaagaan. Xidigga Waxaraxir ayaa sidii dheemmankii uga lusha ilikuwareedhayda xasilloon. Weegaar midabkiisu basali ciiraqoys fudud oo bulug casuus leh iyo caad doog furan ahi ku dahaaranyihiin yahay, sidii chrysopras [?] ayaa dayaxa hareeyay oo cirkana soo jiidasho gaar ah ku mannaystay. Muuqaalku waa mid dhab ahaan aad loogu riyaqo. Gadaal waxaa naga ah dhul baaxad leh iyo buuralay himhimmowga qorraxdhaca moodda dhigay, walacda iftiinka cirkuna midab qalin ah ku dheehday oo ay degganyihiin cawaan kuwa ugu qabiidsani. Hummaagyada iyo mukulahooda mucjisada lehi argagax baas ayay ku ridaan laabta dalmarka. Xagga badda waxaa ka imanaya neecawda habeen iyo miyuusigga biyaha oo sidii shareeradii Daa'uud u macaan. Haseahaatee, codadka dhubuqlaha dhibceed iyo jagagacdu waxay la kallamaan qosolka dhurwaaga, ci'da weerka iyo uu'leynta dheeraatay ee yeyda. Amase, marka ay cimmiladu qabowdo dhanka hoose ayaan iska joognaa oo waxaa noo yimaada Maxammad Cumar oo noo sii wada akhriska "Book of Lights [Kitaab Al'anwaar]" ama gabay cantarbaqash ah. Waxaan soo xigan doonaa tarjumada baydadka soo socda oo ka soo fulay gabayaaga laga daba dhacay Cabdiraxmaan Alburaaci, tusaale ku bannaan beerlaxawsiga hummaagsuugaaneedka Carbeed e:

*No exile is the banished to the latter end of earth, [-]³²
The exile is the banished to the coffin and the tomb.*

*He hath claims on the dwellers in the places of their birth
Whoso wandereth the world, for he lacketh him a home.*

*Then, blamer, blame me not, were my heart within thy breast,
The sigh would take the place of thy laughter and thy scorn.*

*Let me weep for the sin that debars my soul of rest,
The tear may yet avail, — all in vain I may not mourn!³³*

³² Maansadan waxaan go'aansaday in aanan tarjuminin ee aan sideeda ku daayo. Sidaan ay u dhigantahay ruuxeeda ayaa tarjumaad ah oo wax badani sidii ay af Soomaaliga ku ahayd kaga lumeen, sidaa awgeed in af Soomaaliga sidii ay ku ahayd dib loogu celiyo iyada oo nuxurka maanseed aan lumin waa ay adagatahay. —
Tarjume

³³ Maydka Muslimku qabriga markuu ku jiro ma wada dareen la'a. Taasi waxay akhristaha xasuusinaysaa Tennyson [Lord Tennyson, gabayaa can ahaa oo Ingiriis u dhashay], markii uu lahaa:

Maydku inuu qabriga ku haystaan u qabey nabadiyo maamuuse
An se sidaa moodayiyo maluhu waa beene
Qabrigoodan magangelyo ku helayni murogo sow maaha?

*Woe! woe to thee, Flesh!— with a purer spirit now,
The death-day were a hope, and the judgment-hour a joy!*

*One morn I woke in pain, with a pallor on my brow,
As though the dreaded Angel were descending to destroy:*

*They brought to me a leech, saying, ‘Heal him lest he die!’
On that day, by Allah, were his drugs a poor deceit!*

*They stripped me and bathed me, and closed the glazing eye,
And dispersed unto prayers, and to haggle for my sheet.*

*The prayers without a bow³⁴ they prayed over me that day,
Brought nigh to me the bier, and disposed me within.*

*Four bare upon their shoulders this tenement of clay,
Friend and kinsmen in procession bore the dust of friend and kin.
They threw upon me mould of the tomb and went their way —
A guest, ‘twould seem, had flitted from the dwellings of the tribe!*

*My gold and my treasures each a share they bore away,
Without thanks, without praise, with a jest and with a jibe.*

*My gold and my treasures each his share they bore away,
On me they left the weight! — with me they left the sin!*

*That night within the grave without hoard or child I lay,
No spouse, no friend were there, no comrade and no kin.*

*The wife of my youth, soon another husband found —
A stranger sat at home on the hearthstone of my sire.*

*My son became a slave, though not purchased nor bound,
The hireling of a stranger, who begrudged him his hire*

*Such, alas, is human life! such the horror of his death!
Man grows like a grass, like a god he sees no end.*

*Be wise, then, ere too late, brother! praise with every breath
The hand that can chastise, the arm that can defend:*

*And bless thou the Prophet, the averter of our ills,
While the lightning flasheth bright o’er the ocean and the hills.*

³⁴ Salaadda maydka lagu tukadaa [Janaasada] ma laha rukuuc sida salaadaha kale. — *Burton*

Wheliyeyaashaydu hadda mala'awaalid iyo kuhaansi khuraafaad ayay isugu dhurteen. Mid ka mid ah ragga meesha jooga oo Saalimayn la yiraahdo, addoon madow oo Sawaaxil³⁵ ka yimid, hadda na xoghaye u ah Xaajiga, ayaa tusbax nooga faaliya³⁶. Faalku waa qayb muhiim ah oo ka mid ah nolosha Soomaalida. Ragga qaarkood waxaa looga dambeeyaa haleelidda saadaasha faalka; mararka baqdintu jirto ee maskaxda Aadanuhuna ay 'khuraafaadka la aammino' u nugushahayna si joogto ah ayaa xirfaddooda loo tixraaca. Markaan u kuur galay, waxaan ogaaday in waaya'arag Saalimayn uusan marnaba su'aal la waydiiyay jawaab xun ka bixin. Laakiin wuxuu si joogto ah ugu adkaystaa in ay ku wanaagsantahay in neef la gawraco ama sadaqo la baxsho, kuwaasoo marka badanaa la iska iloobo uu qiil ka dhigto marka shil dhaco. Dabadeed waxaan isu marinnaa sheekaxariirooyin Afrika ama ba malaha dunida oo dhan caan ka ah. Faransada casriga iyo sidii Talyaanigii horeba, "Qorismaris" waa uubato kaynta ku dhuumata, Beershiya waxay isu beddelaan madaxkuti, Bornou³⁷ iyo Shawana³⁸ waxay yeeshaan qaab libaaxyo, dhurwaayo iyo haramacadyo ah. Cir'aanaysigan sarbeebani waxa uu asal ahaan ka soo jeedaa, sida curraafaysiga iyo cilmishaydaankaba, bani Aadanka iyo baqdintiisa uun. Tusaale ahaan, badawi sixir lagu yaqaan waa wax aad looga baqaa. Madaxkutida iyo waraabayaashuna waa la mid, labadaa waxyaalood ee argagaxa lehna si fudud ayaa la isu la xiriiyaa. Waxaa la yaab ah, dadka awoodda u leh waxyaalahaan ayaa la ii tilmaamay, iyagoo iska dhigaya inay ka gartaan wajiyadooda. Saylac waxaa la igu tusay Badawi magaciisa la yiraahdo Faarax Batuun oo mararka qaarkood dhurwaa isu beddela, si uu dhiig dadaad u dhadhamiyo darteed.

Muddo afartan sanadood ka hor ku beegan ayaa saddex walaalo ah oo kala ahaa Kayna, Fardayna iyo Sollan Golis oo Berbera agteeda ah loogu dilay dambi qorismarisnimo. Dambigaan waxa badanaa caddeeyaa sayn bahal oo dabada qofka ku taal oo la arko ka dib marka qofka lehi illoobo in uu ku xogo qorisixirka, ama dhaawac aan caadi ahayn oo soo gaara marka uu bahalka yahay, marka uu mar kale dad isu beddelana nabarku jirka ka sii muuqdo. Cir'aanaysiga noocan ah waxaa iyana la xariirta iyada oo la rumaysanyahay in badwiyiin badani barteen afka shimbiraha iyo bahallada. Khuraafaad kale oo isna aad u faafay waa kan iksirka³⁹ oo dunida xoololaydu ku nooshahay qaab geed yeesha. Sheekooyin la yaab leh ayaa laga sheegaa dhiilo caanood gorofyo ah oo inta si aan la filayn kurtun kanyta ugu kala gooyay la helay iyaga oo qalin ka buuxo, ama barwaaqo aan laga fakhrinayni ka soo

³⁵ Magaca guud ee Muslimku u yaqaan xeebta Afrika ee ka soo bilaabada xeebta Soomaalida ee koofureed ilaa Mozambique ee aya deggenyahiin dadyawga Neegarrada ah. – *Burton*.

³⁶ Tusbaxa Muslimku wuxuu ka koobanyahay 99 kuulood oo xirmooyin middii ba 33 tahay loo kala qaybshay, mid walbaa caalamd u gooni ah oo xabbaad kuul shacaabi cas ah ayay leedahay. Faaliyuhu intuu meel uun ka qabto ayuu kor u tiriyaa ilaa calaamadda la gaaro. Haddii tirada kuuluhu ay kisi noqoto, haldhibic ah ayuu dhulka ku dhigaa, haddii ay dhaban tahay na laba. Afar mar ayaa sidaa la yeelaa, ilaa dabadeed shax laga soo saaro. Lix iyo toban noocaa ah oo mid waliba ay magaceeda u gaarka ah iyo wax lagu aqoonsado leedahay ayaa jira. Shaxanku waa Shax teeda ugu qaab liidata, waana hab curraafayn ah oo sida ay uu fidday marka laga eego waayo aad u fog laga soo guurshay. Carabtu waxay ku magacawdaa Al-Ramli, nooca hadda uu yahay na waxay u tiiriyaan Imaam Jacfar al-Sadiiq. Dhexdooda waxuu ka yahay cilmi culus oo alaa ba xiddigiska lala xiriiyo. *Book of Fate* [Napoleon's Book of Fate / Oraculum] Napoleon waa tusaale ka mid ah cir'aanayskii hore ee Bari oo Yurub loogu soo gudbiyay hab casri ah oo fudud. – *Burton's endnote*.

³⁷ Bornou (Afrikada Dhexe), ama waa jasiiradda Borneo ee u dhexaysa Malaysia, Indonesia iyo boqortooyada Brunei. – *Tarjume*

³⁸ Shawada Xabasha ama Jaawada (Java) Indonesia. – *Tarjume*

³⁹ Elixer [iliksir] kii aan niqiin, Al-Iksir kii Carabta oo la doorshay. – *Burton*

maaxatay. Sida la rumeysanyahay, qaalinta lo'aad ee dhiinka ahi waxa ugu horreeya ee ay subaxii afka saartaa waa geedkaa mucjisada leh, sidaa daraadeed ayaa Soomaalidu aad isugu hawlaan ka warqabka oodqaadka subaxa hore ee qaalmaha lo'da ah ee midabka dhiinka ah leh. Marar kale waxaan maqalnaa sheekooyin baqdin leh oo laga sheego habro da' ah oo sida Jigar Khwar-ka Beershiya beerka dadka quuta. Waxay aad u jecelyihiin in ay carruurta yaryar qashaan, xataa dadka waaweyni kama xishoodaan in ay xirsiyo ay isku difaacaan ka xirtaan. Dhulkan sirqada waxaa loogu yeeraa bidcad ama qumayo. Waa erayo tilmaamaya sixirrey, midda ugu xumina waa tan dhasheeda cunta. Qofka dadqalatadani haleesho wax nabar ah laguma arko. Badanaa qofku waa tilmaamaa qumayada, dabadeedna saaxiibbadi ayaa garaaca ilaa ay nafta ka qaadaan ama ay daweyso. Sidaa ayaa kuwo badani ku shahiidaan, carriga Soomaaliyeedna habar dilkeed wax sidaa u sii weyn kama aha.

Galmada iyadu dhab ahaan sinna ba magac wanaagsan u ma laha. Halkan, sida meelo kale ba, kuwa liida ayaa ah kuwa ugu horreeya ee sharafta kaga ciyaara. Ku dhowaad dhammaan murannada Saylac ka dhaca dumar ayay la xiriiraan. Sirqadu si ayay wax u fashaa tan yarina si kale, labadooduna is ma dhamaan xumaanta. Mid baa yiri "caqli haween waa rati diday". Mid kalena wuxuu yiri "Ilaah dumarka feer qalloocan ayuu ka abuuray, ninkii toosi is yiraahdana waa jabshaa". Malaha, si ay ahaataba, aabigaas iyo madaxgoosigaa guud ahaaneed ayay galmadu ku macaanaataa. Waxa ay iska ilaaliyaan soo qaaqaadkeeda gaar ahaaneed, mana jirto ummad ragga Faransiis kaga adag ka foogaanta ku soo hadalqaadidda dumarka ragga dhexdiisa oo aan Muslimiinta dumarka yasta ahayn.

Laba saacadood oo sheeko ah dabadeed ayay martidii i soo booqatay tageen, annaguna maadaama aan diigga ku kacaynno, wax waqti ah annaga oo aan lumin ayaan darmaheennii wareeg u dhex fidsannay qolkii naga dhaxeeyay. Waad jeclaan lahayd barkinka Soomaalida. Waa qoton gaaban oo geed laga qoray oo qaroor timaha la xayreeyay iyo *taaloogga* qurxan ee loo firay loo dhigo. Sida kan Xabashida oo kale, wuxuu dhan walba uga egyahay barkinkii Masaaridii hore; kaliya wuxuu kaga duwanyahay in aan lagu xardhin Cirfiidyo iyo argagagixsooyin kale, si riyooyinka xun xun loo xijaabo. Mararka qaarkood codka durbaanka, hees, ama sacab ayaan waqti dambe cayaar iyo caweys noogu yeera. Qaabka loo ciyaaraa waa mid aad u murugsan, aalaa na xeeladaha oo dhan yaraanta ayaa si sahlan loogu bartaa oo qofka cusub way ku adagtahay. Cayaar walbaa heesteeda iyo miisaankeeda ayay leedahay, si ka soo horjeedda diinta Islaamkana ragga iyo dumarku waa u wada cayaaraan. Waxay ku bilaabaan sacab iyo in ay meesha ay taaganyihiin cagaha la dhacaan. Waxaa xiga hore isu gundhin, dib u gurasho, isweeraamin, booddo iyo waxyaalihii kale ee iskuulka Jim Crow [Jiim Korow]⁴⁰ lagu yiqiin. Ciyaaraha kuwa ugu waawayni waa kuwa Ogaadeen laga ciyaaro iyo Batar, kuwaa ayaa haddana kala baxa oo sii kala qaybsama. Waxaan aad ugu hanwaynahay sida loo ciyaaro Dileho [?], Jiibwayn iyo Hoobalay in ay madadaalo iyo wax ka barasho ahaan, gacaliye L[umsdenoow], kuu la mid noqon lahaayeen sida Polka, Gavotte, Mazurka ay Soomaali u noqon lahaayeen.

Jimcadii oo u dhiganta Axaddayada, mid cabsan ayaa magaalada ku wareegayay isagoo kuwa shantooda waqti salaadda tukan waaya ciqaab ugu gooddinaya. Markay saacaddu 11:30 tahay ayaa waxa yeera durbaan dadka masjidka Jaamica ugu yeeraya. Waa uun mooro duqowday oo

⁴⁰ Magacani macne ballaaran oo taban ayuu leeyahay, hadda se waxuu ka wadaa qof madow murtidi iyo madadaaladi. . – *Burton*

si qaab daran nuurad cad loogu malaasay. Rukunno ama tiirar aan wax sharraxaad ah lahayn ayaa saqafka gaaban haya, daaqadahana yaryaraantoodana, ama godadka laga neefsado aan dhehee, ayaa kulayl aan lagu jiri karin ka dhiga meesha. Minbar ma leh, sharraxaadda kaliya ee ka muuqatana waa sawir aan wacnayn oo u eg daabacaad maqaaxi lagu sameeyay oo Masjidka Maka ah oo darbiga ku musmaaran. Agabka kaliya ee yaallaa waa darmo duug ah iyo sanduuqyo duqoobay oo ay ku jiraan jallaadyo Qur'aan jeexjeexan ah galalkooduna dufantiryo leeyihiin. Waxaan soo galay aniga oo adeege massalle ii wado, halkaa oo la igu soo dhaweeyay eegmada 300 laba indhoodle oo iga soo fiirinaya safaf siman u fadhiya. Labadii rakcadood ee salaanta masjidka ayaan tukaday, tusbaxii iyo seeftiina hortayda ayaan dhigtay. Dabadeed Qur'aan ayaan la kala baxay oo Suuradda Baqara (aayadda 18^{aad}) kor u akhriyay oo aad ugu dheeraystay. Duhurkii, ama saacadda maalinta kala barkeeda ah, ayuu mu'addinkii Khadiibkii soo hor istaagay oo addin ku celiyay, iyadoo jameeco shanshooyinkooda iyo cagahooda gambadhaystay ay ka daba jiibinayaan. Markii uu dhammeeyay ayaa dhammaan la wada kacay oo laba rakcadood oo Sunne ah qof walbaa gooni u tukaday. Dabadeedna waxaa lagu soo afjaray ducada Nabiga [attaxiyaad] iyo salaanta labada garab walaalaha Rumeeyay oo dhan laga wada salaamayo [salaamanaqsi]. Khadiibkii dabadeed wuxuu koray godkiisii darbiga uga duleelay [mixraabka] oo minbar ahaan uu adeegsado. Dabadeed wuxuu nagu salaamay "Assalaamu calaykum Waraxmatullaahi wabaraakatuhu". Ananguna, isagoo Mu'addinka codkiisii ku laranyahay ayaannu ugu jawaabnay "Wacalaykum assalaam Waraxmatullah!" Furfurashooyin diini ah oo badan iyo jawaab celinahoodii oo aadaan labaad ku soo gabagaboobay ka dib ayuu khudbeeyaheennii la istaagay ku khudbeeyay cod haddii Sir Hudibras⁴¹ maqli lahaa uu nacaladda sayri lahaa. Wax yar ayuu fariistay oo haddana kacay isaga oo akhriyay Al-Nacat [?], ammaanta Nabiga [n.n.k.] iyo asxaabtiisii.

Labadaas qaybood ayay khudbada Islaamku u qaybsantaa. Nasiib darro, si ay ahaataba, ku dhaqan ma jiro. Khadiibkayaga oo isla markaana Qaadiga magaalada ahi dhowr mar ayuu khalday Carabiga, khudbaddiisana warqad ayuu ka akhriyaa, arrin Islaamka *kitaab gaab* mooyee aanay cid kale falin⁴².

Markii khudbaddii dhammaatay ayuu karraanigayagii⁴³ oo haddiiba ay suurto gal tahay ka liita khadiibka ogeysiis al-Iqaamah la yiraahdo ku dhawaaqay. Dabadeed intuu Mixraabka galay ayuu labadii rakcadood ee Jimcaha tujiyay jamaacada oo imaam u noqday. Qaabka tukashada salaadda wax u gooni ah ku ma arag, marka laga reebo in ay dhammaantood raacaan qaabka Shaaficiyada Yaman – gacmaha wax yar ayay kor u qaadaan Rukuucda iyo Sujuudda dhexdooda, meeshii ay bawdyaha ku nasin lahaayeen. Salaaddii jamaacadu markii ay idlaatay, dad badani masjidka waa ka yaaceen, halka kuwo kale na cibaadaysi dheeraad ah u haren. Isu ekaansho silloon ayaa ka dhexeeya muuqaalkan⁴⁴ iyo kan kaniisada degmo cidlo

⁴¹ *Sir Hudibras* wuxuu ahaa qareen (character) guracan oo ku jiray gabay taxane maadays siyaasadeed ahaa oo uu buugaag saddex jallaad ah ku qoray Samuel Butler, intii u dhexaysay 1662 ilaa 1678. Gabayga waxaa laga curiyay dhacdooyinkii xilligii Dagaalkii Sokeeye ee Ingiriiska (1642–1651). – *Tarjume*

⁴² Malaha wuxuu arki jiray dad Carab ah ama Carabiga si fiican u yaqaan oo khudbadaha kor ka dareeriya. Wuxuu halmaansanyahay in dadka uu martida u yahay aanay Carab ahayn, in kasta oo in badani Carabiga suuqa ku hadasho. Waxaa sii weheliya in khudbadda iyada oo qoran la akhrin karo haddii la doono. – *Tarjume*

⁴³ Waxay u badantahay in uu tilmaamay mu'addinkii ama khaadimmada masjidka midkood oo aqimaya salaada, khudbada dabadeed. – *Tarjume*

⁴⁴ Salaada Jimcaha iyo dareerka dadka. – *Tarjume*

ah ee baadiyaha Iglan ku taal. Oday Sharma'arke, caaqilkii oo wiilkiisii garab socdo, meel minbarka agtiisa ah ayuu fariistay. In kasta oo *madaxda sharafta leh* aanay u ool kuraas firaashani, waxay isu ekaysiiyaan sidii iyagoo ay u yaalliin. Wadahadal, haba yaraadee, la ma oggola intaan salaadda la gelin. In dhinacyada la fiiriyaa waa reebbantahay inta salaadda lagu jiro, hase ahaatee, dadka oo dhammi ma wada tixgeliyaan reebbanaantaa, gaar ahaan marka shaarubbo cusubi goobta soo galaan. Marka [masjidka] laga soo baxo, raggu waa is gacan qaadaan, xoogaa bay meelaha istaagtaagaan ama xan saaxiibtinnimo is dhaafsadaan, ama khadiibka xoogaa la sheekaystaan oo dabadeed guryahoodii u qado tagaan.

Farqiyo badan oo kala duwaanaanshe aad u muuqda ah ayaa jira. Wax koofiyado ah fagaaraha ka ma muuqdaan. Caaqilku, salaadda ka dib masaakiinta ayuu sadaqo u qaybshaa, dabadeedna waa baxaa, isaga oo ay galbinayaan rag labaatameeyo ah oo banaatiikh ku hubaysani. Askartaasi si isdabajoog ah ayay buntukhyadooda xabbadkeliyaalaha ah ridayaan intaa.

La socda taxanaha
Mahadsanidin

Tarjumo & Tifaftir Boodhari Warsame
Email: Bodhari.warsame@gmail.com

Boodhari waa qoraa tarjumay ama gacanta ku haya buuggaag badan oo qiimo taariikheed ku leh Soomaaliya. Waxa uuna si joogto ah qoraaladiisa ugu soo ban dhigaa degelka WardheerNews.